

The article is devoted the attempt to define the specific syntax of scientific style of presentation of Ivan Ohienko. Attention is paid to the analysis of syntactic structures that marked the emotional and expressive potential. Author determined the peculiarities of these units, determined their function in the texts of scientific style.

Key words: syntax of scientific style (scientific language), individual author's style, syntactic level language, expressive syntax.

Отримано: 26.10.2016 р.

УДК 811.161.2'36:821.161.2-1

О. М. Мозолюк

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ПРОСТОРОВІ СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ ЗІ ЗНАЧЕННЯМ НАПРЯМКУ РУХУ В ПОЕМІ «МАРІЯ ЄГИПТЯНКА» ІВАНА ОГІЄНКА

Автор статті робить спробу схарактеризувати просторові словосполучення зі значенням напрямку руху, зокрема кінцевого пункту руху, на матеріалі поеми «Марія Єгиптянка» Івана Огієнка. Аналізує їх склад, уживання та варіативність синтаксичних конструкцій.

Ключові слова: поема, прийменники, просторові словосполучення, словосполучення напрямку руху, факультативний варіант.

Сучасне безпечне й розумне людство, зі світлими чи темними душами, з черствими чи добрими серцями, зі стійкою чи знівельованою мораллю, хорошими чи поганими намірами, думками, йде широкими, впевненими чи несміливими кроками в третє тисячоліття – епоху Духу, Чистоти й Любові. Хтось залишиться, а хтось буде «пересіяний через планетарне Сито, бо ніщо нечисте не увійде у нову епоху...» [1, с.215]. Саме дух любові пов'язує всіх людей незримими чистими енергіями і дарує потужні сили для життя [1, с.290].

Справжня християнська любов, яка довго терпить, милосердиться, не задрить, не величається, не гордиться, не осоромлює, не шукає лише свого, не поривається до гніву, не думає злого, не тішиться з несправедливості, а веселиться правдою, все любить, є мірилом усього. Звісно, ми не вміємо так глибоко й досконало, терпеливо й покірливо, широко й безнастанно, правдиво й розважливо, смиренно і зичливо любити. Проте переконана: цього можна і треба вчитися в людей, тварин, рослин, неба, сонця, землі щодня, шохвилини; вміти вилущувати головне і відкидати зайве, змінюватися й жадати змін, напуватися спокоєм і молитвою, читати книги з добре заміненим словом. «Бо всі ми голодні любов'ю. Нестачею її для себе і невмінням дати її іншим. А книга, либонь, і є тим хлібом, що почасти цей голод тамує» [5, с.6].

Сила Огієнкового слова, мудрого, проникливого, широкоохопного, справжнього, такого рідного й батьківського, і досі живе в його монографіях, перекладах, прозі, поезії, горить Божою іскрою, запалює наші серця й душі, збуджує національну гідність і патріотичні почуття, плекає любов до неьки України, до її мови, народу, Бога, котрий нам усе щось хоче сказати, а ми все не чуємо.

З якою метою людина живе на землі? Як вибрати правдивий шлях? Що ми можемо змінити у своєму житті та житті інших, якщо наша праця і наші зусилля є такими мізерними та незначними. Звичайно, питання призначення,

мети людського життя завжди були, залишаються і будуть актуальними та важливими, вимагаючи належного сприйняття і вирішення, оскільки від них залежить визначена позиція людини стосовно її діяльності і, зрештою, всього її життя. Тому саме використання чи реалізація людських можливостей, Божого дару, стремління, задатків часто називають життям за покликанням. Покликання людини, за християнськими канонами, – пізнати Бога, полюбити Його та служити Йому, тобто співпрацювати з Богом у Його творчому діянні.

Отже, лише від наших дій та ставлення до Бога залежить творення чогось корисного, доброго, або ж шкідливого і злого як для себе, так і для ближнього. «Бог покликає кожну людину, яка приходить у світ, до життя вічного. Для цього потрібно відповісти Богові, здійснити рішучий і остаточний вибір, згідно з яким слід також і жити» [9, с.2]. Іван Огієнко – людина за покликанням, вірний слуга Бога, церкви, України, її народу через посередництво місійного слова.

Його поема «Марія Єгиптянка», що вийшла друком у Парижі 1947 року, заснована на давніх переказах.

Саме від праведного пустельника Зосими Христового Церква дізналася про святу Марію Єгипетську, котра «народилася десь біля року 345-го в Єгипті, чому й зветься Єгиптянкою, в околицях великого міста Олександрії» [10, с.76], й розповіла ченцю про все своє життя. Роки, проведені у важкій боротьбі з собою, з дияволом, у молитві, в покаянні й усамітненні в Зайорданській пустелі, перетворили колишню юну куртизанку, блудницю на велику святу. Бог відкрив Марії людські долі світу. Очі її душі бачили все, що відбувалося на землі. Вона навіть знала останню хвилину своєї смерті.

Дякуймо Всевишньому за те, що Небо нам завжди посилало й посилає в поміч мучеників, праведників, святих, котрі володіють даром розпізнавання духів, даром зцілення душі й тіла.

Метою нашої статті є описати просторові словосполучення зі значенням напрямку руху (кінцевого пункту руху), схарактеризувати їх склад, уживання, варіативність у поемі «Марія Єгиптянка» Івана Огієнка.

Словосполучення зі значенням напрямку руху з контактними первинними приїменниками *в, до, на*, передаючи контактні взаємозв'язки рухомого предмета з об'єктом-орієнтиром, протиставляються за місцем перебування кінцевого пункту руху – внутрішнім та зовнішнім [7, с.73].

У поемі «Марія Єгиптянка» для вираження спрямованості руху в середину або в межі просторової одиниці функціонують три моделі словосполучень із динамічними знахідним і родовим відмінками: 1) $V \cdot v(y) \cdot S_a$; 2) $V \cdot do \cdot S_g$; 3) $V \cdot na \cdot S_a$. Вони належать до давніх, оскільки основним засобом вираження місця, куди спрямований рух, у староукраїнській, як і в сучасній літературній мові, залишаються словосполучення такого ж типу: *когда он Демян(ъ) туда, в(ъ) Ригу, прибудет* [11, с.23]; *приказав(ъ)ши имъ в(ъ) цѣлости они(и) в(ъ) домъ его мило(сти)завез(з)ти...* [11, с.27]; *в(ъ) цѣлости прибылемъ до Києва* [11, с.54]; *пошоль до костела* [3, с.55]; *иду в мѣсто* [3, с.60] і подібні.

Основним засобом вираження спрямованості руху в середину об'єкта у словосполученнях Огієнкової поеми виступає *в(у)* + зн. в. та *до* + род. в. Наприклад:

Просив купець красун Марію,
Щоб з ним ішла вона до міста:
Її зодягне, як лелію,
Її тоді вона – з невіст невіста!... [10, с.9];

Не все на світі йде за гроші,
Тілесні пестощі минуші,
Й солодкі пристрасні розкоші
Провадять душу в нетри пуші... [10, с.21];
Й вона полине до Сіону,
Й повість Христу печаль у Храмі, –
Й забуде земну цю Мамону
Улюбім серцю фіміямі... [10, с.23];
Марія вперше йде до Храму, –
Широкі двері всім привітні! –
Вже чути пахоц фіміяму,
Ікони сяють он блакитні! [10, с.27];
Забуть минулого несила,
Воно нам в серці воскресає, –
Й Марію легко несли крила
У царство споминів безкрає [10, с.41]

та інші.

Варто зазначити, що аналізовані словосполучення утворюються лише від дієслів цілеспрямованого руху та цілеспрямованої дії. Серед них можна виділити такі:

- дієслова на означення пересування суб'єкта – *йти, йти, ввійти, прийти, піти, ходити, плисти*;
- дієслова на означення переміщення об'єкта з чиеюсь допомогою – *ввести, нести, тягнути, провадити*;
- дієслова з семантикою місцезнаходження або кінетичного стану об'єкта – *віддати, жбурнути, взяти*;
- дієслова з семантикою сприймання та мовлення – *пнутися, зоріти* (дивитися), *линати, полинути, рватися, летіти, битися, мчатися, вп'яти* (очі), *рвати* (до Неба), *впастити, глянути, кликати, влізти*.

На основі предикатів перших трьох груп простежуємо словосполучення переважно з конкретним реальним значенням напрямку. Наприклад:

Й стоїть вона, немов тополя,
А люд все **йде** та **йде до Храму**...
«Така твоя Господня воля, –
Не нохать блудній фіміяму»... [10, с.28];
Я зрозуміла, Мати Божа,
Що грішна я без краю,
Ввійти до Храму я негожа,
І недостойна, знаю! [10, с.29];
Введи мене, рабу, **до Храму**, –
Нехай Христа побачу,
Нехай у хмарах фіміяму
Душею я заплачу [10, с.30];
Ой **жбурнули** бідну грушу
Та в холодну **річку**, –
Сушить мила свою душу,
Сушить вдень і внічку... [10, с.51].

Натомість при дієсловах сприймання й мовлення, що превалюють у тексті, функціонують «звороти з номінальним (переносним) значенням руху» [6, с.8], як-от:

Й бувало часто, серед ночі
Зривалася Марія зо сну, –
Бо їй ввижались нені очі,
Й **зорили в душу** її млосну... [10, с.18];
Й душа Маріїна клекоче,
Й до **Неба рветься** в гострій тузі,
А тіло любовне жіноче
Горить у пристрасній недузі... [10, с.24];
Він на піску ліг почекаати,
Й **в пустиню вп'яв** старечі очі:
Іде до нього хтось без шати,
А риси нібито жіночі... [10, с.55];
І будеш ти віки зоріти
Своєю чистою красою,
І мов травневі вонні квіти,
До **Раю кликати** собою... [10, с.74] та інші.

Крім того, Іван Огієнко в тексті поеми один раз використовує звуконаслідувальне слово «рип» (виражає звукову ознаку руху [12, с.484]) у значенні дієслова руху, що виконує синтаксичну функцію простого дієслівного присудка:

Бувало, зникне раптом доня,
Й в тривожнім сумі батько-мати
Свої старечі сушать лоня,
А та зо сміхом **рип до хати!**... [10, с.8].

На переконання Б.М. Кулика, такий присудок виражений вигуковим дієсловом і «вживається, коли треба передати раптову дію в минулому, напр.: *Яшко тоді зайцем шмиг через вулицю*» [8, с.37].

Відома вчена Л.І. Мацько стверджує, що дієслівні форми типу *клац, ляп, сіп, стук, рип, хап* тощо «не можуть бути кваліфіковані як вигуки, якщо вони займають у структурі речення синтаксичну позицію присудка, позначаючи при цьому динамічні, моментальні дії, наприклад: *...А це колись одного дня, ні сіло ні впало. Параска рип нашими сінешніми дверима*» [12, с.485-486].

Отже, обидва мовознавці відносять слово «рип» і подібні до дієслівних форм. Щоправда, Борис Миколайович називає його «вигуковим дієсловом», а Любов Іванівна – «звукослідувальною дієслівною формою».

Залежними словами у просторових словосполученнях напрямку руху виступають різні семантичні групи субстантивів, а саме:

- назви конкретних об'єктів – *хата, хатинка, місто, Сіон, річка, Палестина, двері, Зайордання, пустиня, Храм* (будівля на землі);
- назви об'єктів релігійної тематики, що пов'язані з перенесенням душі після смерті людини чи бажанням кожного вірянина пізнати Божі ласки в майбутньому – *Небо, Рай, Чертог* (Божа Палата, Рай), *оселення Боже, Палата, царство Боже, Святині Райські, Храм Божий* (на Небі), *оселі Райської Чертоги*;
- сакральні назви істот-небожителів – *Христос, Бог*;
- назви частин тіла – *руки, Руці* (Бога), *очі*;
- назви абстрактних понять – *душа, безодня, нетри, минуле, вирій, паца*.

Реальне значення напрямку руху мають лише словосполучення з іменниками першої групи. Наприклад:

І ось на кораблі Марія,
З людьми прочанка **в Палестину**, –
В очах палких зорить надія
Забуть журу хоч на хвилину! [10, с.23];

А ось і Храм, і спрагли люди
У двері тиснуться побожно, –
Зігханя тихі чуть повсюди,
Й несуться гімни переможно [10, с.27];

І тихо зводиться Марія,
Й **до Храму йде**, тремка й ляклива, –
В очах палає їй Надія,
Немов та зірка мерехтлива [10, с.31];
Й **пішла** Марія **в Зайорданя**,
В пустиню дику та безводну, –
Шукати там собі світання
На душу спраглу та голодну... [10, с.33].

Кожен із нас, мабуть, має те, у що вірить серцем, усім своїм еством. «Віра людини в Бога, як і в магію молитвеного слова, є складовою української ментальності, глибокої релігійності української душі» [4, с.35]. Тому наші думки, мрії, бажання можуть, звісно, стати реальними, якщо ми дуже цього захочемо. А це велика праця над собою. Словосполучення з іменниками – назвами об'єктів релігійної тематики та сакральними назвами істот є цьому підтвердженням, оскільки їхній зміст сповнений високістю помислів головної героїні поеми до Бога, щирою відвертістю каяття, сповіді, зізнання в скоєних гріхах, глибоким емоційно-психологічним переживанням, таїною благальних молитов простити їй і допомогти.

Зауважимо, що від сакральних назв істот-небожителів утворюються словосполучення з просторово-об'єктним значенням [6, с.8]. Наприклад:

Й брелять Псалми палкі стогруди,
Й **до Неба лине** Піснопіння:
Господь вітає тут повсюди,
Повсюди чуть Його Спасіння! [10, с.25];

І вільно **лине до Христа** [10, с.29];
Живе вона німа й самотна,
Та в серці завжди мова з Богом, –
Й **летить** душа її скорботна
У Рай за зоряним Чертогом [10, с.34];

І тягнеться тіло, як камінь, додолу,
А дух вічно **лине до Бога**, –
І двоять людину, рослиноньку кволу,
Земля та жадоба Чертога!... [10, с.59];

Хто переможе грішне тіло,
І стане чистим домом Бога,
Той безгілєсно **підє** сміло
В оселі Райського Чертога! [10, с.67];

Й **полинеш** тихо ти **до Бога**,
Як пташка чиста безтілесна,
Й розкоші Райського Чертога
Тобі подасть Рука Небесна!... [10, с.74] і подібні.

На основі назв абстрактних понять автор поеми «Марія Єгиптянка» створює чималу групу просторових словосполучень напрямку руху з переносним значенням, але тільки з первинним приємником **в** ($V \cdot v \cdot S_a$). Наприклад:

Та сумнів гадам **вліз їй в душу**,
Полину влив до насолоди... [10, с.18];
І думка буйна, пташка сміла,
В минуле мчалася просторе... [10, с.41];

Широка безодня
Жінок **тягне в пащу**,
Десниця ж Господня
Рятує й пропащу! [10, с.62];

Та скоро **впала я в безодню**
Й любов пила, як мід, спраглива
Й забувши заповідь Господню,
Купалась в ній... [10, с.63];

Було недавно, – в тім ярочку
З купцем так солодко гуляла,
А мати збила мрійну дочку,
Від батька **в душу пнуться** жала... [10, с.9].

Словосполучення зі значенням напрямку руху $V \cdot v \cdot S_a$ та $V \cdot \text{до} \cdot S_g$, де S – назви частин тіла, в аналізованому тексті трапляються зрідка. Наприклад:

Як Батько, візьми мене в теплу Опіку,
Й сердечну зволож мені сушу,
Я ж буду слухняна Тобі аж довіку,
І в Руці Твої віддам душу! [10, с.42];

Ой тяжко **взять** коня баского
До рук недосвідній людині, –
Ще тяжче страсті взять, небого,
Жоні, тонесенькій лозині!... [10, с.65];

Й листом у ніг їй простелився,
Й боїться **глянути їй в очі**...
Ясний Йордан в страху дивився,
І хвилі сині ніс з півночі [10, с.70].

В окремих випадках спостерігаємо паралельне вживання словосполучень $V \cdot v \cdot S_a$ // $V \cdot \text{до} \cdot S_g$, де друге виступає «факультативним функціональним еквівалентом» [2, с.48] першого, наприклад:

Й **в хатинку** рідну край оселі
Летить душа тужна Марії... [10, с.37] //
А та зо сміхом **рип до хати**!... [10, с.8];
І в Руці Твої віддам душу! [10, с.42] //
Ой тяжко **взять** коня баского
До рук недосвідній людині... [10, с.65];

У Рай Він путь проста одна! [10, с.39] //
Душа наша мріє про Щастя Небесне,
Немов вонна квітка про росу,
Й чекає, – **до Раю** небаром **воскресне**... [10, с.59].

Словосполучення V -на- S_a із значенням руху на поверхню об'єкта належать до рідковживаних. Ми віднайшли тільки два приклади:

Й **кладе** хреста вона **на чоло**,
Й розплющує півсонні очі... [10, с.46];
Й всю ніч примари невеселі
Сідають зморою **на вії**... [10, с.37].

У поєднанні з іменниками, що вказують на відкритий, але деякою мірою обмежений простір, диференційна ознака приєднання **на** (рух на поверхню об'єкта) нейтралізується [6, с.20]. Він виступає факультативним варіантом приєднання **в** + зн. в. із значенням напрямку руху в межі просторової одиниці. Такі словосполучення теж малопоширені в аналізованому поетичному тексті. Наприклад:

Й **пішов** Зосима **на пустелю**
Шукать нових доріг Спасіння... [10, с.54];
«**Иди в пустиню** Зайорданья, –
Шукає там у Рай дорогу
В страшній біді Зоря Порання»... [10, с.54];
Та Син твій милий, Син Твій любий
Прийшов на світ спасати, –
Спаси й мене з страшною згуби,
Спаси, Пречиста Мати! [10, с.29];
Хто хоче Спасіння,
Хай лине в пустиню [10, с.33].

Отже, просторові словосполучення з семантикою напрямку руху (кінцевого пункту руху) в поемі «Марія Єгиптянка» Івана Огієнка є типовими. Основним засобом вираження спрямованості руху в середину об'єкта є давні словосполучення з первинними приєднаннями **в(у)**, **до** – V - $v(y)$ - S_a та V - $до$ - S_g . Словосполучення V -на- S_a зі значенням напрямку руху на поверхню об'єкта і в межі просторової одиниці належать до непродуктивних, оскільки трапляються дуже рідко.

Митрополит Іларіон, використовуючи багатство синтаксичних конструкцій, свій релігійний досвід, зумів філігранно передати внутрішнє перетворення Єгипетської пустельниці, до котрої і зараз ми можемо звертатися зі словами «Преподобна мати Маріє, моли Бога за нас!».

Список використаних джерел:

1. Ватаманюк К. Очима душі / К. Ватаманюк. – Верховина, 2011. – 320 с.
2. Вихованець І.Р. Синтаксис знахідного відмінка в сучасній українській літературній мові / І.Р. Вихованець. – К. : Наукова думка, 1971. – 120 с.
3. Граматика слов'янська І. Ужевича. – К. : Наукова думка, 1970. – 114 с.
4. Гуйванюк Н.В. Слово – Речення – Текст : вибр. праці / Н.В. Гуйванюк. – Чернівці : Чернівецький національний університет, 2009. – 664 с.
5. Дочинець М. Синій зошит. Аркуші днів святящих / М. Дочинець. – Мукачево : Карпатська вежа, 2015. – 184 с.

6. Іваненко З.І. Прийменникові конструкції напрямку руху в українській мові : навчальний посібник / З.І. Іваненко. – Чернівці : Чернівецький державний університет, 1975. – 59 с.
7. Іваненко З.І. Система прийменникових конструкцій адverbіального значення / З.І. Іваненко. – К. ; Одеса : Вища школа, 1981. – 144 с.
8. Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. Синтаксис : підручник для факультетів мови і літератури педагогічних інститутів / Б.М. Кулик. – К. : Радянська школа, 1965. – Ч. II. – 284 с.
9. Лука О. Покликання людини / О. Лука // Пізнай правду. – 2004. – №1(64). – С. 2-3.
10. Митрополит Іларіон. Марія Єгиптянка / Іларіон Митрополит. – Париж, 1947. – 81 с.
11. Приватні листи XVIII ст. Пам'ятки української мови / підгот. до вид. В.А. Педриєнко. – К. : Наукова думка, 1987. – 176 с.
12. Сучасна українська літературна мова : підручник / А.П. Грищенко, Л.І. Мацько, М.Я. Плющ та ін. ; за ред. А.П. Грищенка. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К. : Вища школа, 1997. – 493 с.

The author of the article gives it a shoot to characterize the spatial word-combinations with the value of direction of motion, in particular the eventual point of motion, on the material of the poem «Maria Egyptianka» of Ivan Ogienko. Analyses their composition, application and variantness of syntactic constructions.

Key words: poem, pretexts, spatial word-combinations, word-combinations of direction of motion, optional variant.

Отримано: 13.10.2016 р.

УДК 821.161.2(477-87)

І. Й. Набитович

Університет імені Марії Кюрі-Склодовської в Любліні

ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІ КОНЦЕПЦІЇ ДАРІЇ ВІКОНСЬКОЇ

У статті досліджено літературознавчу діяльність Дарії Віконської. Розгляд її наукових здобутків на перетині двох стратегій дослідження (з одного боку, представлення головних ідей та літературознавчих дискурсів, методологічного інструментарію, які вдалося виокремити з її публікацій; а з іншого – аналіз та інтерпретація окремих студій, присвячених творчості українських та зарубіжних авторів) дали можливість створити достатньо повний компендіум літературознавчих поглядів та основних методологічних принципів її досліджень.

Ключові слова: літературна критика, літературознавство, метод, концепція, стиль, національна специфіка літератури, творчий процес

Дарія Віконська (Іванна (Йоанна)-Кароліна (Ліна) Маєр-Федорович (за чоловіком – Малицька), 1893-1945 рр.) – одна із цікавих постатей української літератури міжвоєнного двадцятиліття ХХ століття. Її творча спадщина – це і власна літературна творчість, і літературознавчі та мистецтвознавчі дослідження.

Літературознавчі, мистецтвознавчі та культурологічні студії Дарії Віконської є свідченням поступового переходу українських досліджень мистецтва від пошуку в одномірних площинах вивчення творчості тих чи інших митців чи окремих їхніх творів до багатомірних просторів компаративістичних студій: як порівняльних у межах тих чи інших літератур – із переходом до світового контексту, так і інтердисциплінарного пошуку спільних закономірнос-